SODBA SODIŠČA (veliki senat)

z dne 1. marca 2011*

V zadevi C-236/09,

katere predmet je predlog za sprejetje predhodne odločbe na podlagi člena 234 ES, ki ga je vložilo Cour constitutionnelle (Belgija) z odločbo z dne 18. junija 2009, ki je prispela na Sodišče 29. junija 2009, v postopku

Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL,

Yann van Vugt,

Charles Basselier

proti

Conseil des ministres,

* Jezik postopka: francoščina.

SODIŠČE (veliki senat),

v sestavi V. Skouris, predsednik, A. Tizzano, J. N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot in A. Arabadžiev, predsedniki senatov, E. Juhász (poročevalec), G. Arestis, A. Borg Barthet, M. Ilešič, L. Bay Larsen, sodniki, P. Lindh, sodnica, in T. von Danwitz, sodnik,

generalna pravobranilka: J. Kokott,
sodna tajnica: R. Şereş, administratorka,

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 1. junija 2010,

ob upoštevanju stališč, ki so jih predložili:

– za Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ter za Y. van Vugta in C. Basselierja F. Krenc, odvetnik,

– za Conseil des ministres P. Slegers, odvetnik,

– za belgijsko vlado L. Van den Broeck, zastopnica, skupaj s P. Slegersom, odvetnikom,

– za Irsko D. O'Hagan, zastopnik, skupaj z B. Murrayjem, BL,

– za francosko vlado G. de Bergues in A. Czubinski, zastopnika,

– za litovsko vlado R. Mackevičienė, zastopnica,

– za finsko vlado J. Heliskoski, zastopnik,

– za vlado Združenega kraljestva I. Rao, zastopnica, skupaj z D. Beardom, barrister,

– za Svet Evropske unije M. Veiga, F. Florindo Gijón in I. Šulce, zastopniki,

– za Evropsko komisijo M. Van Hoof in M. van Beek, zastopnika,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalne pravobranilke na obravnavi 30. septembra 2010

izreka naslednjo

Sodbo

1 Predlog za sprejetje predhodne odločbe se nanaša na veljavnost člena 5(2) Direktive Sveta 2004/113/ES z dne 13. decembra 2004 o izvajanju načela enakega obravnavanja moških in žensk pri dostopu do blaga in storitev ter oskrbi z njimi (UL L 373, str. 37).

2 Ta predlog je bil vložen v okviru spora med Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL ter Y. van Vugtom in C. Basselierjem na eni strani in Conseil des ministres na drugi strani glede razglasitve ničnosti zakona z dne 21. decembra 2007 o spremembi zakona z dne 10. maja 2007 o boju proti diskriminaciji na podlagi spola med ženskami in moškimi na področju zavarovanja (*Moniteur belge* z dne 31. decembra 2007, str. 66175; v nadaljevanju: zakon z dne 21. decembra 2007).

Pravni okvir

Pravo Unije

3 Direktiva 2004/113 je bila sprejeta na podlagi člena 13(1) ES. V uvodnih izjavah 1, 4, 5, 12, 15, 18 in 19 te direktive je navedeno:

„(1) Evropska unija skladno s členom 6 Pogodbe o Evropski uniji temelji na načelih svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države, načelih, ki so skupna državam članicam, in spoštuje temeljne pravice, kakršne zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin[, podpisana v Rimu 4. novembra 1950,] in ki kot splošna načela prava Skupnosti izhajajo iz skupnih ustavnih tradicij držav članic.

[…]

(4) Enakost moških in žensk je eno temeljnih načel Evropske unije. Člena 21 in 23 Listine o temeljnih pravicah Evropske unije (v nadaljevanju: Listina) prepovedujeta vsakršno diskriminacijo zaradi spola in zahtevata, da se enakost moških in žensk zagotovi na vseh področjih.

(5) Spodbujanje enakosti je ena od ključnih nalog Skupnosti, kakor to izhaja iz člena 2 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti. Podobno se v členu 3(2) Pogodbe zahteva, naj si Skupnost prizadeva za odpravo neenakosti in naj spodbuja enakost moških in žensk v okviru vseh svojih dejavnosti.

[…]

(12) Z namenom preprečevanja diskriminacije zaradi spola je treba to direktivo uporabljati tako za neposredno kot posredno diskriminacijo. Neposredna diskriminacija obstaja le, kadar se ena oseba zaradi spola obravnava manj ugodno, kakor bi se v primerljivi situaciji obravnavala oseba drugega spola. Skladno s tem razlike med moškimi in ženskami, kakršne so na primer razlike pri zagotavljanju zdravstvenih storitev, ki izhajajo iz telesnih razlik med moškim in žensko, nimajo nič opraviti s primerljivimi situacijami in tako ne pomenijo diskriminacije.

[…]

(15) Za izvajanje načela enakega obravnavanja moških in žensk na področju zaposlovanja in poklica že obstaja vrsta pravnih instrumentov. Zato se ta direktiva ne uporablja za to področje. Takšen je tudi pristop k samo-zaposlitvenim

dejavnostim, kolikor so zajete v obstoječe pravne instrumente. Ta direktiva se uporablja zgolj za zavarovanje in pokojnine, ki so zasebne, prostovoljne in ločene od delovnega razmerja.

[…]

(18) Aktuarski faktorji, ki se nanašajo na spol, se široko uporabljajo pri zagotavljanju zavarovanj in drugih, z njimi povezanih finančnih storitev. Da bi dosegli enako obravnavanje moških in žensk, uporaba spola kot aktuarskega faktorja ne sme imeti za posledico razlik v premijah in dajatvah med osebami. Da bi se izognili nenadnemu prilagajanju trga, naj se ta predpis uporablja samo za nove pogodbe, sklenjene po datumu prenosa te direktive.

(19) Pri določenih vrstah tveganj so lahko med spoloma razlike. V nekaterih primerih je spol lahko eden od odločilnih dejavnikov pri oceni zavarovanega tveganja, ne pa nujno edini. Države članice lahko za pogodbe o zavarovanju teh vrst tveganja sklenejo dovoliti izjeme od predpisanih enakih premij in dajatev za oba spola, kolikor lahko zagotovijo zanesljivost, stalno ažurnost in javno razpoložljivost aktuarskih in statističnih podatkov, ki so podlaga za izračune. Izjeme so dopustne le na področjih, za katera nacionalna zakonodaja še ni predvidela predpisa o enakih pogojih za oba spola. Države članice naj pet let po prenosu te direktive ponovno preučijo upravičenost teh izjem in pri tem upoštevajo zadnje aktuarske in statistične podatke ter poročilo Komisije, pripravljeno tri leta po datumu prenosa te direktive."

4 Namen Direktive 2004/113 je v njenem členu 1 opredeljen tako:

„Namen te direktive je določiti okvir za boj proti diskriminaciji zaradi spola pri dostopu do blaga in storitev ter oskrbe z njimi, zato da bi v državah članicah uveljavili načelo enakega obravnavanja moških in žensk."

5 Člen 4(1) te direktive določa:

„1. Za namene te direktive načelo enakega obravnavanja moških in žensk pomeni, da:

(a) ni dopustna neposredna diskriminacija zaradi spola, vključno z manj ugodnim obravnavanjem žensk zaradi nosečnosti in materinstva;

(b) ni dopustna posredna diskriminacija zaradi spola."

6 Člen 5 navedene direktive, naslovljen „Aktuarski faktorji", določa:

„1. Države članice zagotovijo, da v nobeni novi pogodbi sklenjeni po 21. decembru 2007, uporaba spola kot faktorja pri izračunavanju premij in dajatev za namene zavarovanja in z njim povezanih finančnih storitev nima za posledico razlik v premijah in dajatvah oseb.

2. Ne glede na odstavek 1 se lahko države članice odločijo v [do] 21. decembra 2007 dovoliti sorazmerne razlike v premijah in dajatvah oseb, kadar se spol, na podlagi ustreznih in točnih aktuarskih in statističnih podatkov, uporablja kot odločilni faktor pri oceni tveganja. Zadevne države članice o tem obvestijo Komisijo in zagotovijo redno zbiranje, objavljanje in posodabljanje točnih podatkov, pomembnih za uporabo spola kot odločilnega aktuarskega faktorja. Države članice svojo odločitev pregledajo pet let po 21. decembru 2007, upoštevajoč poročilo Komisije iz člena 16 in posredujejo Komisiji izid pregleda.

3. Stroški, povezani z nosečnostjo in materinstvom, v nobenem primeru ne smejo imeti za posledico razlik v premijah in dajatvah med osebami.

Države članice lahko izvajanje ukrepov, potrebnih za uskladitev s tem odstavkom, odložijo za največ dve leti po 21. decembru 2007. V tem primeru zadevne države članice nemudoma obvestijo Komisijo."

7 Člen 16 te direktive, naslovljen „Poročila", določa:

„1. Države članice posredujejo vse informacije o uporabi te direktive Komisiji najkasneje do 21. decembra 2009 in nato vsakih pet let.

Komisija sestavi skupno poročilo, ki zajema pregled tekočih praks držav članic v zvezi s členom 5 glede uporabe spola kot faktorja pri izračunavanju premij in dajatev. To poročilo predloži Evropskemu parlamentu in Svetu najkasneje do 21. decembra 2010. Po potrebi Komisija poročilu priloži predloge za spremembo te direktive.

2. V poročilu Komisije se upoštevajo stališča zadevnih interesnih skupin."

8 V skladu s členom 17(1) Direktive 2004/113 države članice sprejmejo zakone in druge predpise za uskladitev s to direktivo najpozneje do 21. decembra 2007, besedila teh predpisov pa nemudoma posredujejo Komisiji.

Nacionalno pravo

9 V členu 2 zakona z dne 21. decembra 2007 je navedeno, da je s tem zakonom prenesena Direktiva 2004/113.

10 Člen 3 tega zakona vsebuje določbo, ki nadomešča člen 10 zakona z dne 10. maja 2007 o boju proti diskriminaciji na podlagi spola med ženskami in moškimi na področju zavarovanja.

11 Novi člen 10 tega zadnjenavedenega zakona od takrat določa:

„1. Z odstopanjem od člena 8 se lahko določi sorazmerno neposredno razlikovanje na podlagi spola pri določanju zavarovalnih premij in dajatev, kadar je spol odločilni dejavnik pri oceni tveganja na podlagi ustreznih in točnih aktuarskih in statističnih podatkov.

To odstopanje se uporablja samo za pogodbe o življenjskem zavarovanju v smislu člena 97 zakona z dne 25. junija 1992 o pogodbah o kopenskem zavarovanju.

2. Stroški, povezani z nosečnostjo in materinstvom, od 21. decembra 2007 nikakor ne smejo povzročiti razlik v zavarovalnih premijah in dajatvah.

3. Komisija za bančni, finančni in zavarovalniški nadzor zbere aktuarske in statistične podatke iz odstavka 1 in jih objavi najpozneje do 20. junija 2008, nato pa jih posodablja vsaki dve leti in jih objavlja na svoji spletni strani. Ti podatki se posodabljajo vsaki dve leti.

Komisija za bančni, finančni in zavarovalniški nadzor je pooblaščena, da od institucij, podjetij in zadevnih oseb zahteva podatke za ta namen. Komisija natančno določi, katere podatke je treba poslati ter kako in v kakšni obliki.

4. Komisija za bančni, finančni in zavarovalniški nadzor Evropski komisiji najpozneje do 21. decembra 2009 pošlje podatke, ki jih ima na podlagi tega člena. Te podatke ob vsaki posodobitvi pošlje Evropski komisiji.

5. Zakonodajni odbori pred 1. marcem 2011 ocenijo izvajanje tega člena na podlagi podatkov iz odstavkov 3 in 4, poročila Evropske komisije iz člena 16 Direktive 2004/113/ES in položaj v drugih državah članicah Evropske unije.

Ocenjevalna komisija v dveh letih opravi to oceno na podlagi poročila, predloženega zakonodajnim odborom.

Kralj z odlokom, obravnavanim v svetu ministrov, določi natančnejša pravila o sestavi in imenovanju ocenjevalne komisije ter obliki in vsebini poročila.

Komisija bo poročala predvsem o posledicah tega člena za razmere na trgu in preučila tudi druga merila delitve, poleg tistih, ki so povezana s spolom.

6. Ta določba ne velja za zavarovalne pogodbe, sklenjene v okviru dopolnilnega sistema socialne varnosti. Za te pogodbe velja izključno člen 12.“

Dejansko stanje v postopku v glavni stvari in vprašanji za predhodno odločanje

12 Tožeče stranke iz postopka v glavni stvari so pri Cour constitutionnelle vložile tožbo za razglasitev ničnosti zakona z dne 21. decembra 2007, s katerim je bila v belgijsko pravo prenesena Direktiva 2004/113.

13 Menile so, da je zakon z dne 21. decembra 2007, v katerem je bila uporabljena možnost odstopanja, ki jo določa člen 5(2) Direktive 2004/113, v nasprotju z načelom enakosti žensk in moških.

14 Ker je v zakonu z dne 21. decembra 2007 uporabljena možnost odstopanja, ki jo določa člen 5(2) Direktive 2004/113, je Cour constitutionnelle, ki je menilo, da obravnavana tožba načenja vprašanje veljavnosti določbe iz direktive Unije, prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ti vprašanji:

„1. Ali je člen 5(2) Direktive 2004/113[…] združljiv s členom 6(2) [EU] in zlasti z načeloma enakosti in prepovedi diskriminacije, zagotovljenima s to določbo?

2. Če je odgovor na prvo vprašanje nikalen, ali člen 5(2) te direktive prav tako ni združljiv s členom 6(2) [EU], če je njegova uporaba omejena samo na pogodbe o življenjskem zavarovanju?“

Vprašanji za predhodno odločanje

15 Predložitveno sodišče s prvim vprašanjem v bistvu sprašuje, ali je člen 5(2) Direktive 2004/113 veljaven glede na načelo enakega obravnavanja žensk in moških.

16 Člen 6 EU, na katerega se sklicuje predložitveno sodišče v svojih vprašanjih in ki je naveden v uvodni izjavi 1 Direktive 2004/113, v odstavku 2 določa, da Unija spoštuje temeljne pravice, kakršne zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in ki kot splošna načela prava Skupnosti izhajajo iz skupnih ustavnih tradicij držav članic. Te temeljne pravice so vključene v Listino, ki ima od 1. decembra 2009 enako pravno veljavnost kot Pogodbi.

17 Člena 21 in 23 Listine določata, da je prepovedana vsakršna diskriminacija na podlagi spola in da se mora enakost žensk in moških zagotoviti na vseh področjih. Ker se uvodna izjava 4 Direktive 2004/113 izrecno sklicuje na ta člena, je treba veljavnost člena 5(2) te direktive presojati glede na navedeni določbi Listine (glej v tem smislu sodbo z dne 9. novembra 2010 v združenih zadevah Volker und Markus Schecke in Eifert, C-92/09 in C-93/09, ZOdl., str. I-11063, točka 46).

18 Pravica do enakega obravnavanja žensk in moških je predmet določb Pogodbe DEU. Po eni strani mora vsaka država članica v skladu s členom 157(1) PDEU zagotoviti uporabo načela enakega plačila za enako ali enakovredno delo za moške in ženske. Po drugi strani člen 19(1) PDEU določa, da lahko Svet po odobritvi Evropskega

parlamenta sprejme ustrezne ukrepe za boj proti diskriminaciji na podlagi spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti.

19 Medtem ko člen 157(1) PDEU določa načelo enakega obravnavanja žensk in moških na specifičnem področju, člen 19(1) PDEU določa pristojnost Sveta, ki jo mora izvrševati med drugim na podlagi člena 3(3), drugi pododstavek, PEU, ki določa, da se Unija bori proti socialni izključenosti in diskriminaciji ter spodbuja socialno pravičnost in varstvo, enakost žensk in moških, solidarnost med generacijami in varstvo pravic otrok, in člena 8 PDEU, v skladu s katerim si Unija v vseh svojih dejavnostih prizadeva odpraviti neenakosti in spodbujati enakost med moškimi in ženskami.

20 Pri postopnem uresničevanju te enakosti glede na nalogo, ki je s členoma 3(3), drugi pododstavek, PEU in 8 PDEU naložena Uniji, zakonodajalec Unije odloča, kdaj bo posredoval, pri tem pa upošteva razvoj gospodarskih in družbenih okoliščin v Uniji.

21 Ko pa je odločitev o takem posredovanju sprejeta, mora biti to posredovanje koherentno in usmerjeno k uresničitvi zastavljenega cilja, kar ne izključuje možnosti določitve prehodnih obdobij ali odstopanj v omejenem obsegu.

22 Iz uvodne izjave 18 Direktive 2004/113 je razvidno, da so se v času sprejetja te direktive aktuarski faktorji, ki se nanašajo na spol, široko uporabljali pri zagotavljanju zavarovanj.

23 Zato je bilo zakonodajalcu Unije dovoljeno, da uveljavi načelo enakosti žensk in moških – natančneje, da uporabi pravilo enakih premij in dajatev za oba spola – postopoma z ustreznimi prehodnimi obdobji.

24 V tem smislu je zakonodajalec Unije v členu 5(1) Direktive 2004/113 določil, da je treba razlike v premijah in dajatvah, ki nastanejo zato, ker se pri njihovem izračunu kot dejavnik uporabi spol, odpraviti najpozneje do 21. decembra 2007.

25 Z odstopanjem od splošnega pravila enakih premij in dajatev za oba spola, določenega v odstavku 1 člena 5, je bila v odstavku 2 istega člena državam članicam, v nacionalnem pravu katerih se ob sprejetju Direktive 2004/113 to pravilo še ni uporabljalo, dana možnost, da se do 21. decembra 2007 odločijo dovoliti sorazmerne razlike v premijah in dajatvah oseb, kadar se spol na podlagi ustreznih in točnih aktuarskih in statističnih podatkov uporablja kot odločilni dejavnik pri oceni tveganja.

26 V skladu s tem odstavkom bo ta možnost pet let po 21. decembru 2007 ob upoštevanju poročila Komisije znova pregledana, države članice, ki so uporabile navedeno možnost, pa lahko zavarovalcem dovolijo to neenako obravnavanje brez časovne omejitve, ker Direktiva 2004/113 ne vsebuje določbe, ki bi se nanašala na čas uporabe teh razlik.

27 Svet izraža dvome glede vprašanja, ali je položaj zavarovank in položaj zavarovancev na nekaterih področij zasebnega zavarovanja mogoče obravnavati kot primerljiva

glede na to, da utegnejo biti ravni tveganja zavarovancev z vidika metode zavarovalcev, ki na podlagi statističnih podatkov razporejajo tveganja v kategorije, pri ženskah in moških različne. Meni, da je namen možnosti iz člena 5(2) Direktive 2004/113 zgolj omogočiti, da se različni položaji ne obravnavajo enako.

28 V skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča načelo enakega obravnavanja terja, da se primerljivi položaji ne obravnavajo različno in da se različni položaji ne obravnavajo enako, razen če je tako obravnavanje objektivno upravičeno (glej sodbo z dne 16. decembra 2008 v zadevi Arcelor Atlantique et Lorraine in drugi, C-127/07, ZOdl., str. I-9895, točka 23).

29 V zvezi s tem je treba poudariti, da je treba primerljivost položajev presojati glede na cilj in namen akta Unije, s katerim je uvedeno zadevno razlikovanje (glej v tem smislu zgoraj navedeno sodbo Arcelor Atlantique et Lorraine in drugi, točka 26). V obravnavanem primeru je to razlikovanje uvedeno s členom 5(2) Direktive 2004/113.

30 Ni sporno, da je cilj, ki ga Direktiva 2004/113 uresničuje na področju zavarovanja, kot je razvidno iz njenega člena 5(1), uporaba pravila enakih premij in dajatev za oba spola. V uvodni izjavi 18 te direktive je izrecno navedeno, da za zagotovitev enakega obravnavanja moških in žensk uporaba spola kot aktuarskega faktorja ne bi smela povzročiti razlik v premijah in dajatvah med zavarovanci. V uvodni izjavi 19 te direktive je možnost, ki je dana državam članicam, da ne uporabijo pravila enakih premij in dajatev za oba spola, opredeljena kot „izjema“. Direktiva 2004/113 torej temelji na

predpostavki, da sta za namene uporabe načela enakega obravnavanja žensk in moških, ki je določeno v členih 21 in 23 Listine, položaj žensk in položaj moških glede premij in dajatev zavarovanj, ki jih ti sklenejo, primerljiva.

31 V teh okoliščinah obstaja nevarnost, da bo s pravom Unije odstopanje od enakega obravnavanja žensk in moških iz člena 5(2) Direktive 2004/113 dovoljeno brez časovne omejitve.

32 Taka določba, ki zadevnim državam članicam omogoča, da odstopanje od pravila enakih premij in dajatev za oba spola ohranijo brez časovne omejitve, je v nasprotju z uresničevanjem cilja enakega obravnavanja žensk in moških, za katero se prizadeva z Direktivo 2004/113, in ni v skladu s členoma 21 in 23 Listine.

33 Zato je treba to določbo po poteku ustreznega prehodnega obdobja šteti za neveljavno.

34 Glede na vse navedeno je treba na prvo predloženo vprašanje odgovoriti, da je člen 5(2) Direktive 2004/113 neveljaven z učinkom od 21. decembra 2012.

35 Glede na ta odgovor ni treba odgovoriti na drugo vprašanje.

Stroški

36 Ker je ta postopek za stranke v postopku v glavni stvari ena od stopenj v postopku pred predložitvenim sodiščem, to odloči o stroških. Stroški, priglašeni za predložitev stališč Sodišču, ki niso stroški omenjenih strank, se ne povrnejo.

Iz teh razlogov je Sodišče (veliki senat) razsodilo:

Člen 5(2) Direktive Sveta 2004/113/ES z dne 13. decembra 2004 o izvajanju načela enakega obravnavanja moških in žensk pri dostopu do blaga in storitev ter oskrbi z njimi je neveljaven z učinkom od 21. decembra 2012.

Podpisi